

TALABA SHAXSINING RIVOJLANISHIDA STATUSNING O'RNINI**Haydarova Sarvinoz Saydullayevna****Termiz davlat universiteti o'qituvchisi****E-mail: hsarvinoz52@gmail.com****Tel: +994278903****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20743882>****Annotatsiya**

Ushbu maqolada talabalarning shaxs bo'lib shakllanishlari shaxslararo munosabatlarda o'z o'rniga ega bo'lishi uning rivojlanishi uchun muhim rol o'nashda statusining o'rnini haqida fikrlar bayon qilingan.

Kalit so'z: Shaxs, talaba, status, motivatsiya, shaxs xislatlari.

Insonning shaxs sifatida tavsiflashning muhim lahzasi, uning dinamik xususiyatlari hisoblanib, jamiyatdagi statusi (iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, mafkuraviy, ya'ni uning jamiyatda egallagan o'mi) orqali ifodalanadi. Status negizida doimiy o'zaro aloqalar tizimi yotadi. Rolning ijtimoiy funksiyasi muayyan maqsadlarga va qadriyatlarga yo'nalganlik shaxsni faollashtiradi. Status, rol, qadriyatga yo'nalganlik shaxs xususiyatlarining birlamchilarini tashkil etadi va uning tuzilishida asos bo'lib xizmat qiladi. Shaxsning ta'rifi xulq motivatsiyasi xususiyati va ijtimoiy fe'l-atvor tuzilishini belgilab, uning tarkibidan ikkilamchi alomatlar sifatida joy egallaydi. Shaxsning birlamchi va ikkilamchi sifatlarining o'zaro ta'sirini birlashtiruvchi yuksak samara tarzida inson xarakteri va mayllari yuzaga keladi. Talabaning shaxs xislatlarini rivojlantiruvchi asosiy shakl — uning jamiyatdagi hayot yo'li va ijtimoiy tarjimai holi hisoblanadi. Individ, shaxs va subyekt taraqqiyotining tadqiqotida quyidagi holatlarga e'tibor qilishi zarur: — inson rivojining asosi hisoblangan omillar va shart-sharoitlar (ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, maikuraviy, pcdagogik va yashash muhiti omillari); — insoning o'ziga taalluqli, asosiy tavsiflar, uning ichki qonuniyatlari, mexanizmlari, evolyusiya bosqichi, barqarorlashuvi va evolyusiya; — inson yaxlit tuzilishning asosiy tarkiblari, ulaming o'zaro aloqalari, shaxsning tashqi ta'sirlarga javobi va munosabati, taraqqiyot jarayonida ulaming takomillashuvi kabilar. Uch xil xususiyatli tadqiqot dasturining tarkibiy qismlari insonning amaliy va nazariy faoliyatining mezonlari hisoblanadi. Chunki faoliyatda yashash muhiti tarixiy tajribani egallashda interiorizatsiya va eksteriorizatsiya amalga oshadi. Odamning maqsadga qaratilgan ijtimoiy foydali faoliyati prosessida hayotiy deb ataladigan mexanizmlari va ongli faoliyatining funksional sistemasi prosesslari yuzaga keladi. Ana shular tufayli odam bilimlami, ko'nikma va malakalami, kishining sosial tajribalarini o'zlashtiribgina qolmay, balki, o'zining idroki, tafakkuri, xayoli, hissiyotlari va irodasini bir so'z bilan aytganda, voqelikka bo'lgan ongli munosabatini hamda o'z harakatlari va xulq-atvorining motivlarini tarkib toptiradi. Shaxsning barcha xususiyatlari, munosabatlari va xatti-harakatlari shaxsning hayoti faoliyatida ma'lum rolni bajaruvchi va har bin murakkab qurilmadan iborat bo'lgan hamda shartli ravishda to'rtta o'zaro mustahkam bog'langan funksional bosqichlarga birlashtiriladi: Birinchisi — boshqaruv tizimi; Ikkinchisi — stimullashtirish tizimi; Uchinchisi — stabilizatsiyalash tizimi; To'rtinchisi — indikasiyalash tizimi. Shaxsning ana shu sosial ahamiyatga ega boigan barcha sifatleri ijtimoiy taraqqiyotning yuksak ongli faoliyatchisi sifatidagi shaxsning xulq-atvori va xatti-harakatlarini belgilaydi. Birinchi tizimning hosil bo'lishida analizatorlar o'rtasidagi doimiy tabiiy aloqani aks ettiruvchi filogenetik mexanizmlar katta rol o'ynaydi. Biroq, bu ilgari yuqorida ta'kidlab o'lganimizdek, ontogenez prosessida filogenetik analizatorlar

o'rtasidagi aloqa vaqtli aloqalar bilan organik jihatdan qo'shib keladilar. Bunda, mazkur tizimning ichida perseptiv tizimiga o'tib ketadigan yuksak darajada integrasiyalangan ma'niy ichki sensor komplekslarni hosil qiladi. Bunday komplekslar qatoriga nutq, eshitish, ko'rish hamda sensomotor komplekslarni kiritish mumkin. Mana shu komplekslarning hammasi odamning hayotfaoliyati jarayonida o'zaro bir-biri bilan doimiy aloqaga kirishib, sensor-perseptiv uyushishning yagona funksional dinamik tizimini yaratadi. Insonning sensor-perseptiv jihatlari doimo takomillashib boradi. Ikkinchi tizim barqaror psixik holatlarni o'z ichiga oladi. Bu holatlar bolaning aniq maqsadni ko'zlovchi va foydali faoliyatning ongli subyekt sifatida bola boshlagan ilmlarining dastlabki yillaridayoq shakllana boshlaydi. Temperament, intellekt, bilim va munosabat ana shunday xususiyatlar jumlasiga kiradi. Uchinchi tizim — shaxsni arbob sifatida stabilizatsiyalash tizimidir. Yo'naltirilganlik, qobiliyat, mustaqillik va xarakter uning tarkibiy qismini tashkil etadi. Yo'naltirilganlik bilim, munosabatlarning hamda shaxsning xulqatvori va xatti-harakatlarida ijtimoiy ahamiyat etakchilik qilgan motivlarning bir butun ekanligida o'z ifodasini topadi. Bu xususiyat odamning dunyoqarashi, qiziqishlari va ma'naviy ehtiyojlarida namoyon bo'ladi. Yo'naltirilganlik strukturasi g'oyaviy e'tiqod katta rol o'ynaydi. G'oyaviy e'tiqod — bu bilimning, o'sha shaxsga xos bo'lgan intellektual, emosional va iroda sifatlarining sintezi, g'oyalar va xatti-harakatlar bir butunligining negizidir. To'rtinchi tizim o'z ichiga shunday xususiyatlar, munosabatlar va xatti-harakatlarni oladiki, ularda real shaxslarning ijtimoiy „o'y fikrlari va his-tuyg'ulari“ aks ettiriladi. Ular bu shaxslarning siyosiy jihatdan ongli, ijtimoiy taraqqiyotning mas'ul arboblari sifatida xulqatvorini belgilab beradi. Bunga gumanizm, kollektivizm, optimizm va mehnatsevarlik fazilatlar kiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Maxmudov I.I. "Boshqaruv psixologiyasi" o'quv qo'llanma. Mas'ul muharrir: AXolbekov. T. DJQA „Rahbar“ markazi; „YUNAKS-PRINT“ MChJ, 2006. 230-2
2. Mayers D. Sosialnaya psixologiya / Perv.s angl. -SPb., „Piter“ , 1999. 688- s.
3. Merlin V.S. Struktura lichnosti. Xarakter, sposobnosti, samosoznaniye. Perm, 1990.
4. Nemov RS. Psixologiya. Uchebnik dlya studentov visshch. ped. ucheb. zavedeniya: V 3-xt. M., Gumanit. izd. sentr „VLADOS“, 2003. 576-s.
5. Prikladnaya sosialnaya psixologiya / Pod red. A.N.Suxova i A.A.Derkacha. M., Izd-vo „Institut prakticheskoy psixologii“ ; Voronej: Izd-vo NPO „MODEK“, 1998.688-s.
6. Platonov Yu.P. Psixologicheskiye tipologii: Posobiye dlya menedjеров i prakticheskix psixologov. M., Izd-vo. Rech. 2005 .
7. Psixodiagnostika i proforiyentasiya v obrazovatelnix uchrejdeniyax / Red. sost. L.D. Stolvarenko. Rostov n/D : „Feniks“, 2005. - 416 s